

Krzysztof Wolski

Sprawozdanie z Międzynarodowego Kongresu pt. "Camminare nella Luce. Prospettive della Teologia morale a 10 anni da "Veritatis splendor" - Rzym 20-22 listopada 2003 r.

Studia nad Rodziną 7/2 (13), 224-230

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

miania intencji par małżeńskich stosujących NPR i antykoncepcję. Wskazuje również na skutki i dobra płynące z poszanowania ludzkiej płodności.

Elżbieta Wójcik ten sam problem: „Naturalna regulacja poczęć a antykoncepcja” podejmuje z punktu widzenia lekarza i wskazuje na niebezpieczeństwa i skutki stosowania antykoncepcji, do których należy degradacja miłości małżeńskiej, zwiększenie liczby aborcji i rozwodów.

Janet E. Smith w artykule „Moralne stosowanie naturalnego planowania rodziny” przedstawia zasady, jakimi powinny kierować się małżeństwa.

Tę część zamyka świadectwo Ruth D. Lasseret. Jest to historia życia matki sześciorga dzieci, której życie małżeńskie z powodu stosowania antykoncepcji zostało niemal całkowicie zrujnowane. Dopiero nawrócenie na katolicyzm i przyjęcie nauki Kościoła na temat przekazywania życia pomogło uratować życie małżeńskie i zawocowało pięknie zrealizowanym macierzyństwem.

Ostatnia, siódma część nosi tytuł „Pokolenie później”. Zostały w niej umieszczone dwa artykuły J. E. Smith napisane z okazji 20 rocznicy ogłoszenia encykliki *Humanae vitae*. Pierwszy z nich przedstawia historię dokumentu, drugi zaś wskazuje na prozac słowa Pawła VI o negatywnych skutkach przyzwolenia na antykoncepcję.

Ostatni fragment publikacji stanowi przetłumaczona z języka łacińskiego (oficjalnego języka Kościoła) na język angielski encyklika Pawła VI *Humanae vitae*. Autorka wykazuje pewne nieścisłości występujące w dostępnych dotąd tłumaczeniach encykliki na język angielski, które najczęściej były dokonywane z języka włoskiego, a nie z języka łacińskiego.

Ta cenna publikacja stanowi ważny przyczynek do upowszechniania nauki Kościoła w dziedzinie tak bardzo dzisiaj relatywizowanej, jaką są moralne zasady przekazywania życia ludzkiego. Szczegółowe zagadnienia omawiane przez licznych autorów, zaprezentowane w redagowanej przez Janet E. Smith książce, pozwalają na zapoznanie się z różnymi aspektami encykliki *Humanae vitae* i znalezienie odpowiedzi na towarzyszące temu dokumentowi od początku kontrowersje. Zaletą publikacji jest jej popularnonaukowy charakter – dzięki temu stanowi ona źródło informacji, a także zbiór argumentów dla szerokiego kręgu odbiorców.

ks. Jarosław Sz. Szymczak

Sprawozdanie z Międzynarodowego Kongresu pt. „«Camminare nella Luce». Prospettive della Teologia morale a 10 anni da *Veritatis splendor*” [„«Chodzić w światłości». Perspektywy teologii moralnej 10 lat po *Veritatis splendor*”] – Rzym 20-22 listopada 2003 r.

W dniach 20-22 listopada 2003 r. w Rzymie odbył się Międzynarodowy Kongres z okazji 10-lecia ogłoszenia przez Jana Pawła II encykliki *Veritatis splendor*. Kongres

zorganizowany został przez Papieski Instytut Jana Pawła II Studiów nad Małżeństwem i Rodziną na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim.

Choć temat Kongresu – „Chodzić w światłości». Perspektywy teologii moralnej 10 lat po *Veritatis splendor*” – jasno wskazywał, iż jest on adresowany przede wszystkim do specjalistów z zakresu teologii moralnej, to jednak zgromadził wielu uczestników z całego świata, którym bliskie jest nauczanie moralne Jana Pawła II.

Przed rozpoczęciem Kongresu, każdy z uczestników otrzymał szczegółowy program oraz streszczenia niektórych referatów. W kularach można było zapoznać się z materiałami promocyjnymi, folderami i książkami, udostępnionymi przez Instytut Jana Pawła II.

Trzydniowe obrady były podzielone na sesje wykładowe, po których był czas na dyskusję¹. Ważnym elementem Kongresu były rozmowy i wymiana doświadczeń, w kularach w czasie przerw. W pierwszym dniu odbyły się dwie sesje, w drugim dniu – trzy, a w dniu trzecim również dwie sesje.

W słowie wprowadzającym do Kongresu, Rektor Uniwersytetu Laterańskiego, a zarazem Przewodniczący Instytutu Jana Pawła II Studiów nad Małżeństwem i Rodziną, Ks. Bp Prof. Rino Fisichella nawiązał m.in. do motta Kongresu „Chodzić w światłości”. Podkreślił, że wybrane motto pięknie skomentowane przez św. Augustyna, wskazuje na to, do czego, a właściwie do Kogo się odnosi zarówno ono samo, jak i tematyka Kongresu. Motto pragnie przypominać kierunek odnowy teologii moralnej ukazany w encyklice *Veritatis splendor* – chodzi oczywiście o Jezusa Chrystusa – Człowieka Nowego (por. KDK 22), który jest Światłością świata (J 8,12) i Świadkiem prawdziwym (J 8,14), który w każdym pokoleniu wzywa człowieka – „bogatego młodzieńca” – by poszedł za Nim, naśladując Go, czyli postępując w tej Światłości, która jedynie może uczynić człowieka szczęśliwym.

Pierwsza sesja, której przewodniczył Ks. Prof. Jean Laffitte z Papieskiego Instytutu Jana Pawła II w Rzymie była poświęcona „Kwestii moralnej i antropologicznej *Veritatis splendor*”. Jako pierwszy głos zabrał Kard. Angelo Scola, Patriarcha Wenecji (były Rektor Uniwersytetu Laterańskiego), który podjął temat „Perspektywa teologiczna w *Veritatis splendor*”. Zdaniem Księdza Kardynała w numerze 15. *Veritatis splendor* znajduje się serce encykliki. Jest to odpowiedź na wielkie współczesne wyzwanie, które polega na „problemie *Lessing* (umniejszania)” uniwersalnej wartości zbawienia, ofiarowanej przez Chrystusa. Encyklika proponuje więc drogę „chrystocentryzmu obiektywnego”, w którym Chrystus jako wydarzenie o wartości uniwersalnej i konkretnej jest również normą życia chrześcijańskiego, która wzywa wolność człowieka do przekraczania minimalizmu zachowywania prawa. Następnie prelegent odwołał się do numeru 34. encykliki. Wskazał, że współczesny człowiek skażony subiektywizmem nie widzi większej wartości poza wolnością. Podobną myślą kierowały się różnorodne nurty w teologii moralnej, które w ten sposób osłabiły

¹ Dopowiedzi lub pytania musiały być zgłoszone wcześniej na specjalnym formularzu.

lub wręcz zanegowały zależność wolności od prawdy. Dlatego teologia moralna, odnowiona w myśl wskazań *Veritatis splendor*, winna przywrócić zależność wolności od prawa moralnego, od natury ludzkiej i od sumienia. Kardynał rozwinął tę kluczową myśl analizując zagadnienie wolności w trzech relacjach: wolność a prawo, wolność a sumienie, wolność a prawda.

Drugi referat pt.: „Prawda jaśniej w wolności człowieka” wygłosił prof. Stanisław Grygiel – dyrektor nowo utworzonej Katedry Karola Wojtyły w Instytucie Jana Pawła II w Rzymie. Profesor przedstawił problem racjonalizmu i moralizmu w życiu moralnym człowieka. Ukierunkowują one świadomość człowieka i jego miłość na jakiś predykat, który stanowi dla niego zasadę porządku myślenia i działania. Taka inteligencja, jako źródło natchnień intelektualnych uważana jest za wartość. Ale nie rozjaśnia ona prawdy w sensie prawdziwości prawdy. Prawda potrzebuje komunii osób i transcenduje wszystko to, co człowiek może chcieć i o czym może myśleć. Tylko ten, kto jest wolny, posiada zdolność szukania prawdy moralnej.

Ostatni wykład w pierwszej sesji nt. „Od *Veritatis splendor* do odnowienia teologii moralnej” wygłosił Prof. Alberto Bonandi z Wydziału Teologicznego Północnych Włoch w Mediolanie. Temat został omówiony w perspektywie historycznej. Profesor zasygnalizował trzy kierunki doskonalenia nauki moralnej: albo według wskazań Dekretu o Formacji Kapłańskiej n. 16², albo poprzez formalną odnowę, albo przerabiając ją tak, jak jest w przypadku myśli transcendentalnej lub fenomenologicznej. Encyklika stała się impulsem do podjęcia tych kierunków i wskazuje na niektóre zasadnicze punkty, takie jak: nauczanie biblijne, wymóg chrystologiczny, kwestia pneumatologiczna, udział w posłannictwie Kościoła poprzez świadectwo życia. Profesor podkreślił moment wiary w dynamicznej antycypacji – obietnicy – ekspesji w odniesieniu do cnót wiary, nadziei i miłości i w jej ukierunkowaniu ku moralności społecznej.

Drugą sesję tego dnia zatytułowaną „Łaska i moralność” poprowadził Sekretarz Papieskiej Rady Rodziny Bp Karl Josef Romer. Jako pierwszy, referat przedstawił Kard. Francis George, Arcybiskup Chicago. W wystąpieniu pt. „Kultura wiary i formacja uczniów” przypomniał, że to wiara rodzi prawdziwą kulturę – dlatego kultura nie może być zamknięta na transcendencję. Podkreślił również niezwykłą kulturotwórczą rolę Kościoła (por. KDK 22). Niestety po Soborze na terenie kultury chrześcijańskiej powstały kierunki negujące kulturę ducha, nie rozumiejące dlaczego należy naśladować Mistrza, kierunki bez jasnych celów i niszczące normy moralne.

Kolejnym prelegentem był Ks. Prof. Juan José Perez-Soba, z Wydziału Teologicznego św. Damazego w Madrycie, który podjął temat: „Doświadczenie moralne, obecność łaski”. Prelegent, opierając się na metodologii encykliki *Veritatis splendor*

² „Szczególną troskę należy skierować ku udoskonaleniu teologii moralnej, której naukowy wykład karmiony w większej mierze nauką Pisma Świętego niech ukazuje wzniosłość powołania wiernych w Chrystusie i ich obowiązek przynoszenia owocu w miłości za życie świata”.

punktem wyjścia uczynił ewangeliczny opis spotkania Jezusa z jawnogrześnicą w domu faryzeusza Szymona. Podkreślił, że Jezus podczas tego spotkania objawił nowy, głębszy sposób oceny ludzkich czynów. Jego ocena nie ogranicza się jedynie do rozpoznania dobrego czynu, ale również ogłasza łaskę. Ukazane w tym spotkaniu objawienie przebaczącej miłości jest światłem dla zrozumienia tematu obiektywności miłości i jej specyficznej prawdy. W ten sposób łaska jest wpisana w dynamizm miłości-*caritas*, który posiada charakterystyczną wartość międzyosobową.

Ostatni referat drugiej sesji pierwszego dnia – „Płodność Syna przebitego” przedstawił Ks. Prof. Real Tremblay z Akademii Alfonzjańskiej w Rzymie. Wskazał on na Chrystusa ukrzyżowanego, w którym odnajdujemy misterium naszego zbawienia i płodność Jego miłości. W precyzyjnej egzegezie o wartości świadectwa krwi i wody, które wypłynęły z boku Chrystusa pokazał, jak w tej ofierze Chrystusa z siebie samego rodzi się nowa przestrzeń miłości dla życia chrześcijańskiego. Jest to prawdziwa przestrzeń dla życia moralnego i kamień probierczy miłości.

W drugim dniu Kongresu pierwsza z trzech sesji poświęcona była „Dynamizmowi racjonalności praktycznej”. Sesji tej przewodniczył holenderski Biskup – Willem Jacobus Eijk z Groningen. Pierwszy wykład „Prawda, cnota i wolność” przedstawił Bp Pierre d’Ornellas z Paryża. Mówiąc o wolności, prelegent podkreślił aspekt zaufania wobec Mądrości Bożej: Bóg wie co jest dobre dla człowieka. Przy okazji omawiania zagadnienia cnoty, mówca podjął się odpowiedzi na pytanie: jak zintegrować prawo naturalne z miłością-*caritas*?

Drugi temat – „Perspektywa osoby działającej a natura rozumu praktycznego” zaprezentował Prof. Martin Rhonheimer z Uniwersytetu Świętego Krzyża w Rzymie. Omówił on zagadnienie przedmiotu ludzkiego aktu w tomistycznej antropologii działania. Człowiek działa dobrze wtedy, gdy postępuje zgodnie ze świadomością obiektywnego dobra, które niekiedy subiektywnie jest dobrem trudnym. „Prawda o dobru moralnym, wyrażona w prawie rozumu, jest w praktyce i w konkretnej sytuacji rozpoznawana przez osąd sumienia, co prowadzi do przyjęcia odpowiedzialności za dokonane dobro lub popełnione zło [...]. Praktyczny osąd sumienia, który nakłada na człowieka powinność dokonania określonego czynu, ujawnia więź łączącą wolność z prawdą” (VS 61). Więż ta w ocenie czynu ludzkiego wskazuje na wewnętrzny prymat obiektywnego dobra, które właśnie „obiektywnie służy” dobru subiektywnemu.

W trzecim wystąpieniu pt. „Doświadczenie dobra i dynamizm praktycznego rozumu”, Prof. Francesco Botturi z Katolickiego Uniwersytetu Najświętszego Serca Jezusa z Mediolanu wychodząc od doświadczenia „dobra” i „dobra relacji” doszedł do analiz fenomenologicznych. Pragnienie dobra umieszczone wewnątrz dynamizmu praktycznego rozumu jest propozycją rozwiązania problemu jak zidentyfikować i potwierdzić lub nie „jak czysty rozum może być praktyczny”.

Drugiej sesji tego dnia zatytułowanej „Cnoty a moralność” przewodniczył Bp Javier Echevarria, Prałat Opus Dei. Jako pierwszy wystąpił Prof. Eberhard Schocken-

hoff z Uniwersytetu Alberta-Ludwika z Fryburga, prezentując temat „Cnota i dobro”. Prelegent wskazał na ideę dobra w perspektywie etyki cnót. Podkreślił, że współcześnie pojawia się trudność przywrócenia takiej perspektywy ze względu na podporządkowanie w etyce nowożytnej cnót regułom, przykazaniom i powinnościom. Rozwiązaniem byłoby ponowne usystematyzowanie etyki według arystotelesowsko-tomaszowej koncepcji cnót.

Kolejny prelegent – Prof. Giuseppe Angelini z Wydziału Teologicznego Północnych Włoch w Mediolanie kontynuował zagadnienie cnót w referacie nt. „Cnoty a obraz sumienia człowieka wierzącego”. Kategoria cnót w aktualnej refleksji moralnej nie może być przywrócona z pominięciem integralnej z nią, biblijno-historycznej kategorii prawa. Natomiast koncepcja sumienia człowieka wierzącego może stanowić element pośredniczący między tymi dwiema kategoriami: cnót i prawa.

W drugą część czwartej sesji zatytułowaną: „Teologiczny horyzont moralności chrześcijańskiej” wprowadził bardziej liczne – szczególnie z racji na przewidywany udział Kard. Josepha Ratzingera – grono uczestników Kongresu Kard. Camillo Ruini, Wikariusz Rzymu, Wielki Kanclerz Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego. Pierwszym, który w tej części zabrał głos, był Abp Antonio Caizares z Toledo. Swój wypowiedź oparł na 88. numerze encykliki *Veritatis splendor* i jego charakterystycznym tytule: «Chodzić w światłości» (por. 1J 1,7). Mówca podkreślił, że jedną z najpoważniejszych trosk duszpasterskich Kościoła jest przeciwstawienie się szerzącemu się sekularyzmowi, który charakteryzuje podwójne radykalne rozerwanie więzi: między wolnością i prawdą, oraz wiarą i moralnością. Teologia winna wskazać Słowo-Swiatłość, które «w ciemności świeci i ciemność jej nie ogarnęła» (J 1,5). Trzeba powrócić do poznania samego siebie, odkryć teologię daru, podkreślać obecność łaski, interpretując wszystko w perspektywie Trynitarniej.

Dużym wydarzeniem Kongresu było wystąpienie Kard. Josepha Ratzingera, Prefekta Kongregacji Nauki Wiary. Przeprowadził on znakomitą analizę obecnego stanu teologii moralnej w perspektywie od Soboru Watykańskiego II do encykliki *Veritatis splendor*. Ks. Kardynał stwierdził, że encyklika przywróciła w teologii moralnej idee konstytucji *Gaudium et spes*, które po Soborze zostały zapomniane. Przejawem tego była na przykład marginalizacja znaczenia Biblii. Pojęcia moralne były czerpane spoza Pisma Świętego. Zapanował wąski racjonalizm, przy czym zmieniło się również pojęcie „rozumu” – zostało zamknięte na światło Boże. W konsekwencji zmieniło się także pojęcie „podmiotu” – pozbawione zostało wymiaru wewnętrznego. Nie podjęto debaty na temat wizji, jaką przedstawił Sobór, natomiast skupiono uwagę na sporach o detale. Encyklika *Veritatis splendor* jasno przedstawiła wyzwania jakie stoją przed teologią moralną. Centralne miejsce winien zająć Chrystus, który może sprawić pojednanie między rozumem i wiarą, przyrodzonością i nadprzyrodzonością. Trzeba przezwyciężyć spuściznę Kanta, przejawiającą się w dualizmie pojęć autonomii i heteronomii oraz przywrócić klasyczne rozumienie sumienia otwartego na światło nieskończoności. Bez Boga nie można budować moralności.

Obrady drugiego dnia Kongresu zakończył koncert dedykowany Ojcu Świętemu z okazji 25-lecia Jego Pontyfikatu, z udziałem orkiestry barokowej „Modo Antiquo” pod dyrekcją Federico Maria Sardelli oraz Chóru Camera Italiano. Utwory muzyczne G. F. Haendel’a i A. Vivaldi’ego były wkomponowane w recytację „Tryptyku Rzymskiego”, w wykonaniu włoskiej artystki Claudii Koll.

Trzeci dzień Kongresu rozpoczęła piąta z kolei sesja pt. „Eklezjalność i moralność”, której przewodniczył Bp Gerhard Ludwig Müller z Regensburga. Pierwszy wykład nt. „Kościół a dynamizm działania” przedstawił Ks. Prof. Livio Melina, wiceprzewodniczący Instytutu Jana Pawła II Studiów nad Małżeństwem i Rodziną, odpowiedzialny za organizację Kongresu. Prelegent ukazał związek między eklezjologią i moralnością w świetle wskazań *Veritatis splendor*. Encyklika proponuje perspektywę, która widzi Kościół jako „równoczesność Chrystusa z człowiekiem” (n. 25). Przyjmując tę perspektywę można na terenie teologii wypracować model relacji, który przyjmie dynamicznie (n. 78) antropologię usynowienia, i na jej podstawie przepracować kluczowe tematy uniwersalizmu, uwewnętrznienia, dramatu istnienia (egzystencjalności).

W drugim referacie, zatytułowanym „Eklezjalność życia moralnego”, Prof. Luis F. Ladaria z Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego przypomniał, że zarówno wymiar chrystologiczny, jak i pneumatologiczny powołania chrześcijańskiego wymaga odniesienia do Kościoła. Moralność chrześcijańska ma swoje źródło w Objawieniu, a nie opiera się jedynie na racjonalnych dedukcjach. Szacunek i posłuszeństwo należne Magisterium Kościoła jest elementem dużej wagi dla życia moralnego chrześcijan. Przykład i towarzyszenie świętych sprawia wzrost zaangażowania moralnego. Sumienie nie zamyka człowieka w jego samotności – lecz otwiera go na nieustanne nawracanie się w kierunku prawdy i dobra. W ten sposób życie chrześcijanina jest życiem pochodzącym z Kościoła i realizowanym w Kościele.

Z kolei Prof. David L. Schindler z Instytutu Jana Pawła II w Waszyngtonie podjął temat: „Znaczenie świata i kultury dla teologii moralnej”. Autor skupił się na przedstawieniu zagadnienia, jak integracja natury cielesnej człowieka dokonująca się w wolności (i na odwrót) zakłada istotny wpływ świata i kultury na porządek moralny. Refleksja ta pozwala skonfrontować niektóre współczesne ujęcia moralności, takie jak dualizm promowany przez Kartezjusza lub wywodzący się z niego liberalizm.

Kończąca Kongres, szósta sesja, została przeprowadzona w formie dyskusji panelowej. Jej tematem była „Ewangelizacja i moralność”. Dyskusję prowadził Kard. Georges Cottier, teolog Domu Papieskiego, a o wystąpienia zostali poproszeni Abp André Vingt-Trois z Tours, Abp Cataldo Naro z Monrealu i Bp Juan-Antonio Reig Pla z Castellón de la Plana.

Arcybiskup z Tours podjął temat „Prawego sumienia”. Powiedział, że na przykładzie Kościoła we Francji widać nowe konsekwencje sekularyzacji: między ochrzczonymi są tacy, którzy nie przyjmują apelu prawa ewangelicznego, a równo-

częśnie możliwość wspólnej moralności jest poddawana w wątpliwość przez społeczeństwo. Wobec tej sytuacji Kościół może znaleźć w *Veritatis splendor* drogę dla swojej misji, oddalając dwie pokusy: wycofania się na swój teren – „do zakrystii” i osłabienia nadziei chrześcijańskiej. Wspólnoty chrześcijańskie są więc wezwane do podwójnego wysiłku moralnego: ukazania planu Bożego wobec człowieka w praktykowaniu prawa ewangelicznego aż do najbardziej radykalnych wymagań, oraz dzielenie z całą ludzkością wyzwania do debaty moralnej we wspólnym poszukiwaniu dobra. Aby sprostać temu podwójnemu zadaniu konieczny jest nieustanny wysiłek wychowywania sumień.

Abp Cataldo Naro z Monrealu odniósł się do numeru 106. encykliki *Veritatis splendor*. Podkreślił, że ewangelizacja dotyczy dziś nie tylko narodów, które nie znają Chrystusa, ale również narodów zdechrystianizowanych, które utraciły wiarę a wraz z nią zmysł moralny. Pogłębiającą się dechrystianizację widać na przykładzie wymownego paralelizmu (ukazanego w Orędziu Jana Pawła II z okazji setnej rocznicy encykliki Leona XIII *Rerum novarum* [3.05.1991]) – 100 lat temu podstawowym problemem społeczno-moralnym była kwestia obrony robotników, dziś tym problemem jest obroda życia nienarodzonych. Chrześcijaństwo musi odważnie dawać świadectwo w społeczeństwie pluralistycznym, pokazując wizję człowieka według Ewangelii.

Bp Juan-Antonio Reig Pla z Castellón de la Plana swoje wystąpienie zatytułował „Nauczanie moralne: jedna z dróg w Kościele”. Wydaje się, że prawie nieobecne jest dziś przepowiadanie moralne w Kościele. Przyczyną może być brak prawdziwej zasady jednoczącej doświadczenia osób, zdolnej do pokierowania życiem w jego globalności. W *Veritatis splendor* można znaleźć trzy najbardziej doniosłe elementy odnowy nauczania moralnego: dynamiczny aspekt czynu, proces wzrostu podmiotu moralności w miłości, oraz środowisko, w którym żyje się życiem moralnym – czyli wspólnotę zbawienia.

Kongres podsumował Ks. Prof. Livio Melina, główny odpowiedzialny za jego przygotowanie. Podziękował wszystkim uczestnikom, zarówno Prelegentom, jak i słuchaczom Kongresu, a także wszystkim współpracownikom i studentom zaangażowanym w jego organizację i przebieg. Następnie w ośmiu wnioskach przedstawił dominujące w wykładach akcenty: 1. bogactwo i płodność zaprezentowanych ujęć stanowi pozytywny impuls dla teorii postępowania moralnego; fundament moralności istnieje, nie chodzi o jego udoskonalenie ani o odbudowę, ale o odnowę; 2. współdziałanie elementu ludzkiego i boskiego stanowi szansę na przezwyciężenie moralizmu; 3. wybór metodologii: antropologia i teologia; 4. odnowa zmierza w kierunku etyki cnót; 5. Chrystus dynamizmem działania; 6. personalizm 7. wymiar eklezjalny działania moralnego; 8. przywrócenie właściwych proporcji dla moralności na płaszczyźnie ewangelizacji, gdzie podstawowym kryterium jest rodzina – czyli dom, w którym dokonuje się formacja człowieka, aby ten przemienił świat w dom.

ks. Krzysztof Wolski